

Kulturálisan posztulált állapotok: Rituális tisztátalanság a kognitív vallástudományban

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.birot.hu/>

biro . tamas @ btk . elte . hu

A nyelvészet története dióhéjban

		A nyelvészet célja megérteni, megismerni:	A nyelv, mint
Középkor	<i>“Filológiai nyelvészet”</i>	A (rég, szent) szövegeket.	Irodalmi jelenség.
18-19. század	<i>Történeti nyelvészet</i>	A nemzeti történelmet.	Történelmi jelenség.
A 20. század első fele	<i>Strukturalista nyelvészet</i>	A társadalmi jelrendszert.	Társadalmi jelenség.
A 20. század közepe óta	<i>Generatív és kognitív nyelvészet</i>	Az emberi agyat.	Biológiai jelenség.

A Biblia-értelmezés dióhéjban

		A Biblia-tudomány célja megérteni:	A vallás, mint
Középkor	<i>Teológiai Biblia-kutatás</i>	A (rég, szent) szövegeket.	Irodalmi jelenség.
19-20. század	<i>Vallástörténet</i>	A nemzeti történelmet.	Történelmi jelenség.
A 20. század második fele	<i>Strukturalizmus, társadalomtud.</i>	A társadalmi jelrendszert.	Társadalmi jelenség.
A 20. század vége óta	<i>Kognitív vallástudomány</i>	Az emberi agyat.	Biológiai jelenség.

Action Representation System

(Biró 2013)

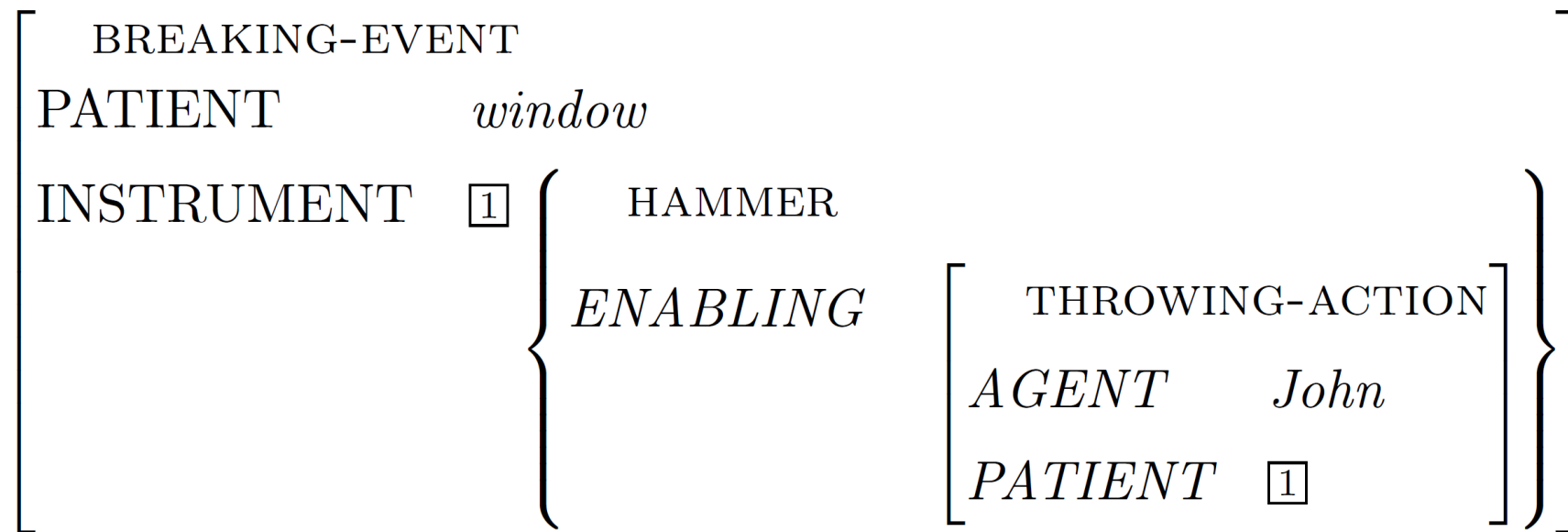
(6) *John feeds the child.*

GIVING-ACTION	
AGENT	<i>John</i>
RECIPIENT	<i>child</i>
PATIENT	<i>food</i>

Action Representation System

(Biró 2013)

A hammer, thrown by John, breaks the window.

Action Representation System

(Biró 2013)

John offers a food sacrifice to the local deity.

GIVING-ACTION	
AGENT	<i>John</i>
RECIPIENT	<i>local deity</i>
PATIENT	<i>food</i>

Ritual immersion of women and converts according to halakhic sources (simplified).

IMMERSION							
AGENT	<i>woman or convert</i>						
INSTRUMENT	<table><tr><td>WATER</td><td></td></tr><tr><td>QUANTITY</td><td><i>40 seah</i></td></tr><tr><td>SOURCE</td><td><i>natural</i></td></tr></table>	WATER		QUANTITY	<i>40 seah</i>	SOURCE	<i>natural</i>
WATER							
QUANTITY	<i>40 seah</i>						
SOURCE	<i>natural</i>						

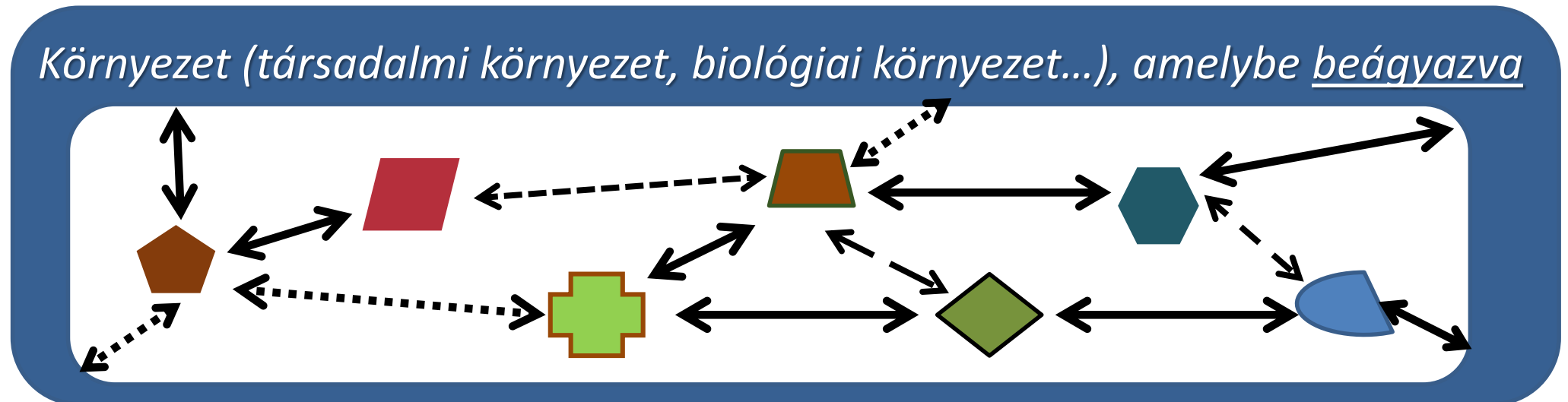
A vallási rendszer (Biró, 2015 – publikálendő)

- Események, cselekvések, stb. halmaza:
 - Vallásos, ha van benne (*culturally postulated*) *counterintuitive ágens*.
Ezen belül:
 - Cselekvés itt és most: rítus.
 - Negatív cselekvés itt és most: tilalmak.
 - Időben távoli esemény: múltban mítosz; eszkatologikus mítosz esetén jövőn, valamint jutalomra és büntetésre vonatkozó állítások, stb. stb. stb.
 - Szükségszerűség: ha X, akkor Y.
 - Stb.

A vallás mint rendszer

- Gondolati elemek, viselkedés, fizikai valóság, intézmények...
- + **Külső környezet:** adott társadalom, valamint az azt körülvevő más kultúrák, stb.

Rendszer: nem csak sok-sok **elem összessége**,
hanem ezek az elemek egymással komplex **kölcsönhatásban** is vannak.

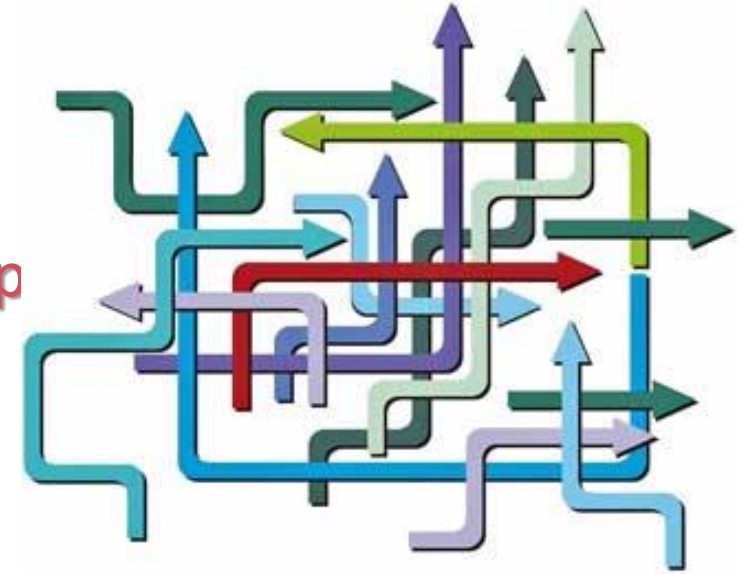
- + Mindez **dinamikus rendszer:** időben változik, fejlődik, átalakul, szakad...

A vallás mint rendszer

- **Gondolati elemek:** fogalmak (pl. Isten, démon, messiás, megváltás, bűn...), *narratívák* (pl. mítoszok), előírások (pl. törvények), a világban zajló eseményeket értelmező *világkép*, etikai **normák**, várakozások (pl. jutalom és büntetés) stb.
- **Viselkedés:** **rítusok**, **kötelező** és **tiltott** tevékenységek, megváltozott tudatállapotok...
- **Fizikai valóság:** **szakrális tárgyak**, szakrális épületek, zene, képzőművészet...
- **Intézmények:** egyházi szervezet, *vallási specialisták* (papok, sámánok, tanítók...)
- + **Külső környezet:** adott társadalom, valamint az azt körülvevő más kultúrák, stb., amelybe a vallás rendszere be van ágyazva.

A vallás mint rendszer

- A vallás, mint „komplex rendszer”: pl.
 - Történeti *narratívák* (pl. mítoszok) és a *világkép* elemei (például istenek, démonok...) adják egyes *rítusok* „értelmét”, magyarázatát.
 - Etikai *normák* és vallási *törvények* eredetéről szóló *narratívák*.
 - Szakrális tárgyak *rítusok*ban betöltött szerepe.
 - Szakrális művészetek a mitológiai *narratívák*ból veszik a tárgyukat.
 - *A vallási specialisták* (papok, sámánok, stb.) beavatási *rítusai*.
 - *A vallási specialisták*, mint a *normák* és vallási *törvények* szakemberei.

Supernatural Agents: Why We Believe in Souls, Gods, and Buddhas (utalás *Ilkka Pyysiäinen* 2009-es könyve címére)

- Munkahipotézis: a vallás nem *sui generis* jelenség, nincs vallási modul.
vallásos fogalom = hétköznapi fogalom + vallásos csavar
- Mi ez a csavar? Jelen esetben: a **counterintuitívitas!**
- Istenek, démonok, angyalok, ősök, hőroszok, szent ligetek, szent hegyek, varázsszobrok... mind-mind

culturally postulated counterintuitive agents

- Miért hiszünk bennük?
 1. mert a minimálisan counterintuitive fogalmak vonzóak
 2. mert keressük az ágenseket

Ágensek

- Olyan entitások, amelyek akarattal rendelkeznek, cél-vezérelt (*goal-directed*) mozgásra képesek, stb.
– vagy legalábbis ekként reprezentáljuk őket mentálisan.
- E. E. Evans-Pritchard: természetes vagy boszorkányság dönti össze a házat?
- Heider and Simmer (1944)
- Stewart E. Guthrie: *Faces in the clouds* (Oxford University Press, 1993)
- HADD: *Hyperactive Agency Detection Device* (Justin Barrett 2000, 2004)
- Ágens, mint magyarázó tényező feltételezése: evolúciós előny.
Zaj a bokorból: evolúciósan előnyösebb ha ragadozóra készülök fel, amikor szél okozta a hangot, mint ha szélnek tulajdonítom a hangot, amit ragadozó okozott.

Episztemologikus szintek

- Reális: minden kultúrában azonos/hasonló módon érzékelt fizikai valóság.
- Kulturálisan posztulált:
 - Például Achillesz (entitás, SZEMÉLY), elektromágnesesség (entitás, TERM. ERŐ), reinkarnáció (esemény)
- Fiktív:
 - Például *Hófehérke* (entitás, SZEMÉLY) , *időutazás* (esemény/cselekvés).
- Hipotetikus:
 - Például: *Higgs-bozon* (különösen 2012 előtt) (entitás, TERMÉSZETES TÁRGY).
- Kontrafaktuális:
 - Például: *Franciaország jelenlegi királya* (entitás, SZEMÉLY).
- stb. (?)

*A NAGY KÉRDÉS: vajon adott kultúrában
tényleg reálisnak posztulálják ezeket??*

Mental representation of ontology: and epistemological modalities

	ENTITIES	ACTIONS / EVENTS	STATE-OF- AFFAIRS
Real / universal for <i>Homo sap.</i>	Barack Obama, this chair	walking, speaking	The crop is good. It rains.
Culturally postulated	Zeus, electron	Reincarnation, short-circuiting	*
Fictive	Snow White	Time-traveling	Harry Potter is at Hogwarts
Hypothetical	Higgs boson	Big Bang	The universe is expanding
Counterfactual	The current king of France	Travelling faster than light	If I were a rich man...

* Culturally postulated state-of-affairs

(which may turn out not so much culturally postulated)

■ State of being married

- (Film about wedding among Berbers in Morocco?)

■ Being halakhically Jewish / baptized Christian...

- (Why is a Jew afraid of being baptized?)

■ State of being blessed and cursed

- (Why one cares about blessings and curses by other cultures?)

Köszönöm a figyelmet!

*This research was supported by a **Marie Curie FP7 Integration Grant** (PCIG13-GA-2013 631599) awarded to the first author within the 7th European Union Framework Programme.*

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.birot.hu/>

biro . tamas @ btk . elte . hu